

Miek Zwamborn

Je staat aan de rand van een vlakte, je kijkt uit over het gedicht

tekst: Hester van Hasselt

foto: Bianca Sistermans

Door fysieke inspanning komt de taal los. Ik stuur mijn lichaam als een drone vooruit om er woorden mee op te sporen. Voor het schrijven van mijn laatste roman, *De duimsprong*, verdiepte ik me in geologie en leerde ik bergbeklimmen. Voor *Vallend hout* liep ik een jaar lang met een boomchirurg mee. Mede door het vertalen van *Honingprotocollen*, van Monika Rinck, hebben mijn vriend en ik nu een bijenvolk. Van twee antroposofische bijenhouders leerden we imkeren. De cursus liep gelijk op met de vertaling. In de laatste fase kregen wij een eigen zwerm, die we huisvestten in onze tuin aan het Zwarte Water. Bijen zijn ultieme vertalers, het landschap gaat door hun lichaam heen, plakt aan hun pootjes. Het wordt omgezet in een ander materiaal, in pollen en honing.

Toen ik voor de eerste keer de ramen van een bijenkast nakeek, terwijl alles wiebelde en wriemelde, zag ik waar ik kon beginnen met vertalen. *Honingprotocollen* steekt ingenieus in elkaar, in elk gedicht zit een dubbele bodem. In een keer begreep ik de samenhangende zinnen en hoe Rinck haar angel in die gedichten steekt.

Als bijen een indringer hebben die te groot is om weg te slepen, zoals een muis, dan mummificeren ze die in was. Hij wordt in de kast verzegeld. Je zou kunnen zeggen dat Rinck dat met een aantal regels ook heeft gedaan. Die passen niet in het gedicht, die zijn er gewoon ingepropt. Door dat zo te zien - of te willen zien - hoefde ik van mezelf niet langer alles te begrijpen. Ik ontdekte dat het werk minder coherent was dan ik in eerste instantie dacht.

Had Rinck ook een bijenvolk?

Nee, volgens mij niet. Monika heeft theater en taalkunde gestudeerd. Bijen zijn voor haar een metafoer, een beweging, een geluid. De poëzie in deze bundel is ontzettend muzikaal. Rinck speelt met de dubbele betekenis van woorden en verdraait ze; ze schrijft vanuit een misverstand. Ik ben geen germanist en van oorsprong geen vertaler. Aanvankelijk wist ik niet wat ik aan moest met haar lange zinnen, of een woord op de volgende regel terecht mocht komen, hoever je mag gaan. Wat ik afhad stuurde ik op aan mijn mentoren, Ton Naaijens en Erik de Smedt, die gaven aan waar het rammelde. In het begin rammelde het overal. Langzaam werd het werk schoner. Dat is het verslavende aan vertalen. Je ziet dat het Nederlands wordt, een Nederlands dat je niet kent maar wel raak is, je ziet dat het gaat glimmen.

Heeft het vertalen invloed op je eigen werk?

's Ochtends vertaal ik en 's middags schrijf ik zelf. Ik merk dat ik door het vertalen meer durf. Alsof mijn regels opgerekt worden. Bij het vertalen zit je net naast je eigen woordenboek. Dat oprekken is opzweepend. Het voelt alsof je in een steeds betere conditie komt. Het heeft te maken met lenigheid, met turnen.

Op dit moment vertaal ik zes gedichten van Marcus Roloff. Zoals Rincks poëzie een kathedraal is, zo is de bundel *Das A und das O* van Roloff een ruïne. Ik zat lang te puzzelen op een woord dat hij zelf bedacht: *auswärtskiesel*. Toen ik hem ernaar vroeg, zei hij dat het gaat om iets dat eenzaam is en zich verwijderd. Ik heb er *heensteen* op gevonden. Dat is dan zo'n klein geluk. Een moment waarop je denkt: hè, vandaag is een goede dag. Ik had ook

kunnen zoeken naar een woord dat even lang was of hetzelfde klonk als *auswärtskiesel*. Er zijn zoveel verschillende manieren waarop je het kunt aanpakken.

Hoe maak je een keuze?

Je moet de passage waaraan je werkt in verhouding zien tot de rest van het gedicht, maar die rest heb je natuurlijk ook zelf bepaald. In het begin heb je een wiebelig bouwwerk, dat zo in elkaar kan storten. Soms moet je alles rücksichtslos van tafel schuiven. Dat kan ook prettig zijn. Vertalen kun je niet half doen, dan kun je het beter niet doen. Je moet net zo lang doorgaan tot de taal soepel wordt.

In De duimsprong laat je de geoloog Heim zeggen dat hij niet in fotografie gelooft, dat hij de bergen uittekt om ze 'door zijn handen te laten gaan'. Gebeurt er bij het vertalen iets soortgelijks?

Ja, taal kun je vastpakken en verschuiven. Ik kijk naar hoe woorden eruit zien, welke plek ze innemen, hoe lang en hoe zwaar ze zijn. Elke roman of bundel is een totaal nieuw gebied waar je doorheen moet ploegen, wandelen is het niet, er is veel meer weerstand. Ook in een enkel gedicht kunnen er plekken zijn waar je stevig staat en plekken waar je in de blubber wegzakt. Vertalen gaat over navigatie, over het verkennen en leren begrijpen van de ondergrond. Je staat aan de rand van een vlakte, je kijkt uit over het gedicht, het is nog onmogelijk om over te steken, maar het kleine stukje grond waarop je staat beheers je wel.

De Italiaanse dichter Valerio Magrelli vergelijkt de vertaler met een verhuizer. Zit daar iets in?

Ik denk meer aan een vliegende keeper, of een loodgieter die noodreparaties uitvoert. Elke zin heeft zo'n specifieke behandeling nodig. Je moet een oplossing vinden, zodat iets weer stroomt of niet meer lekt. Het is alsof je met een pijpsysteem bezig bent en een schroef aandraait met een tang die daar helemaal niet voor bedoeld is. Of zelfs met gereedschap dat nog niet bestaat. Ik was vorige week bij mijn nichtjes in Rotterdam, die probeerden een bal van een dak af te halen. Daarvoor hadden ze een bezemsteel, een telescopische zeemstok en een lat met touwen aan elkaar vast geknoopt. Na afloop lag die constructie half ontmanteld in het gras. Het was een prachtig ding. Je zag dat het handig was geweest.

Je moet steeds een tijdelijke oplossing vinden. Je zet een woord voorlopig neer, in de hoop dat er nog iets anders, iets beters komt. Soms is het de klank die je benadert, of het woordbeeld, of hoe het past in de rest. Dat zegt dat gedicht zelf wel. Je moet goed luisteren.

Uiteindelijk werkt het gedicht zelf ook mee?

Ja, soms laat het me even een glimp zien van wat het zou kunnen worden. Maar je moet blijven oppassen, want het kan ook afglijden. Als je niet hard genoeg werkt of iets niet durft aan te pakken, glibbert het uit je handen.

Werk je vaak hardop?

Ik zeg het gedicht in het Duits en in het Nederlands, wel honderd keer achter elkaar, als oefening om aan de woorden te wennen, ook al zijn ze misschien alleen maar een tussenstap.

Je moet dus voortdurend los kunnen laten wat je hebt?

Dat is het typische en meest aantrekkelijke van vertalen. Alles blijft een optie. Het is nooit definitief. Een vertaling kan altijd ook anders. Daardoor heeft het iets lichts, het kan nooit voor eeuwig zijn.